

Dr hab. Anna Fidelus prof. UKSW
Kierownik Katedry Profilaktyki i Resocjalizacji
Wydział Nauk Pedagogicznych
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej

„*Postawy studentów wobec naruszania uczciwości akademickiej*”

autorstwa magister Anny Englert-Bator,

przygotowanej pod kierunkiem prof. UR dr hab. Wojciecha Walata

wykonana na zlecenie Instytutu Pedagogiki, Kolegium Nauk Społecznych

Uniwersytetu Rzeszowskiego

Recenzowana praca ma charakter empiryczny i poświęcona jest niezmiernie istotnej, jak również w niewielkim stopniu w literaturze rodzimej eksplorowanej, problematyce postaw polskiej młodzieży wobec naruszania uczciwości akademickiej. Toteż już dokonując wstępnej oceny pracy mogę stwierdzić, że Autorka podjęła problem niezwykle ważny społecznie, dopełniając tym samym lukę w badaniach pedagogicznych, zaś rozwiązując go spełniła ustawowe wymagania zawarte w ustawie regulującej uzyskiwanie stopnia doktora nauk społecznych w zakresie pedagogiki. Przedkładając oryginalne rozwiązanie problemu naukowego udokumentowała zarówno posiadanie ogólnej wiedzy w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika, jak również umiejętność planowania i samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Tezę tę uzasadniam dokonaną poniżej oceną teoretycznych i metodologicznych podstaw przedstawionych badań oraz sposobów analizy i interpretacji ich wyników.

Recenzowaną pracę doktorską „*Postawy studentów wobec naruszania uczciwości akademickiej*” autorstwa magister Anny Englert-Bator otwiera *Wprowadzenie w problematykę pracy*, następnie wyodrębniono: trzy części - podzielone na rozdziały, podrozdziały, zakończenie, bibliografię, spis tabel, spis wykresów i schematów, a także aneks nr 1 i nr 2. Całość zawiera się na 408 stronach maszynopisu.

We *Wprowadzeniu w problematykę pracy* (ss. 5-17) Autorka wnikliwie uzasadniła wybór podjętego tematu dysertacji doktorskiej, jak również przedstawiła argumenty potwierdzające konieczność poruszania problematyki aksjologicznej i uniwersalnych wartości jak prawda,

dobro, piękne w kontekście środowiska akademickiego. Szczególnie obecnie, w dobie kryzysu wartości i norm etycznych, uniwersytety powinny podejmować badania i działania wzmacniające postawy w obszarze uczciwości akademickiej.

Część pierwsza pracy pt. *Teoretyczne założenia badań postaw studentów wobec naruszania uczciwości akademickiej* (ss. 19-108) poświęcona jest analizie podstawowych pojęć związanych z problematyką uczciwości i nieuczciwości akademickiej w systemie edukacji (rozdział pierwszy). W tej części przedstawiono także teoretyczny i empiryczny status zjawiska postaw w teoriach psychologiczno-pedagogicznych (rozdział drugi). W rozdziale pierwszym zaprezentowano pojęcia terminologiczne i definicje wykorzystywane w podjętym temacie dysertacji. Wnikliwie scharakteryzowano zjawisko naruszania uczciwości akademickiej oraz najczęściej występujące jego formy i przejawy. Autorka odniosła się do historycznych i globalnych aspektów naruszania uczciwości akademickiej. Szczególnie warte podkreślenia są poruszone kwestie uczciwości akademickiej w warunkach zdalnego kształcenia. Problem dotychczas mało znany, a tym bardziej rozpatrywany. Przedstawiając predyktory i uwarunkowania naruszania uczciwości akademickiej Autorka odwołała się do licznych, dotychczasowych wyników badań w podjętym temacie. Przeanalizowane zostały liczne modele nieuczciwości akademickiej – autorstwa polskich i zagranicznych badaczy. Tę część pracy podsumowano konstruktywnym zestawieniem w tabeli nr 3. Tabela własnego autorstwa, prezentuje grupy czynników motywacyjnych, osobowościowych, afektywno-moralnych, etycznych w rozwoju skłonności do naruszania uczciwości akademickiej z jednoczesnym wykazem autorów badań reprezentujących poszczególne nurty i teorie. Rozdział pierwszy pracy kończy prezentacja działań podejmowanych na rzecz wzmacniania uczciwości akademickiej. To bardzo interesujący fragment pracy. Doświadczenia poszczególnych środowisk akademickich w zakresie stosowania różnorodnych metod wykorzystywanych w procesie zapobiegania nieuczciwości akademickiej mogą być bardzo pomocne zarówno dla wykładowców akademickich, jak również dla osób z zarządu uczelni wyższych, odpowiadających za jakość kształcenia. Na uwagę zasługują cenne uwagi Autorki wskazujące m.in. na konieczność kształtowania kultury integralności i uczciwości w poszczególnych środowiskach akademickich.

W rozdziale drugim *Status teoretyczny i empiryczny zjawiska postaw w teorii psychologiczno-pedagogicznej* Doktorantka przedstawiła treści dotyczące zarówno samego pojęcia postawy, jak również zaprezentowała wybrane koncepcje i teorie dotyczące postawy, jej komponentów,

funkcji. Doktorantka dokonała pogłębionej analizy opisywanych problemów, wykazała się szeroką wiedzą i zrozumieniem istoty zagadnienia. Należy podkreślić, że Autorka ogólnie scharakteryzowała postawy, natomiast szczegółowe kwestie w podjętym temacie, wraz z poszczególnymi przykładami, odniosła już dokładnie do konkretnych sytuacji uczciwości akademickiej. Przykładem takiego podejścia jest m.in. tabela nr 6. Takie selektywne podejście uważam za bardzo cenne, gdyż sprzyja przejrzystości i logiczności opracowania. Należy również podkreślić, że Autorka prezentując konkretne teorie postaw opiera się na licznych źródłach, korzystając zarówno z klasycznych opracowań, jak również z bieżącej, aktualnej literatury rodzimej i obcojęzycznej w zakresie przywoływanych treści merytorycznych. Pewien niedosyt pojawia się w kontekście stwierdzenia Autorki o braku zgody ze stanowiskiem Nowaka, zgodnie z którym największe znaczenie w konstytuowaniu się postawy odgrywa komponent emocjonalny (s. 108). Doktorantka, co prawda w następstwie przedstawionej konstatacji powołuje się na autorów wzmacniających tę tezę, jednak nie przedstawia konstruktywnych argumentów.

Podsumowując część teoretyczną recenzowanej pracy, należy podkreślić, że jej zawartość wyczerpująco uzasadnia realizację projektu badawczego. Autorka jasno, w sposób formalnie uporządkowany i treściowo wyczerpujący, przedstawia stan poglądów w tematyce uczciwości akademickiej i postaw społecznych, opisanych we wcześniejszych publikacjach, dokonuje ostatecznej rekapitulacji przyjętych założeń teoretycznych, stanowiącej podstawę konceptualizacji i operacjonalizacji projektu badawczego. Przyjęta przez Autorkę perspektywa teoretycznej analizy zjawisk, stanowiących przedmiot zaprojektowanych badań jest umotywowana, zaś jej rozbudowanie uzasadnia cel tego rodzaju eksploracji, który jest złożony i wieloaspektowy zarówno z perspektywy podmiotów badań i jednocześnie źródeł informacji (studenci), jak i ich przedmiotu, który determinuje złożoność i swoistą kompleksowość analizowanych zmiennych (uczciwość akademicka). Analiza treści pierwszej części rozprawy doktorskiej magister Anny Englert-Bator wskazuje na rozległą erudycję Doktorantki w zakresie opisywanej wiedzy i przytaczanych wiadomości, potwierdzając tym samym Jej kompetencje merytoryczne. Autorka pracy skorzystała w tej części głównie z pedagogicznych i psychologicznych opracowań naukowych poświęconych problematyce postaw studentów wobec naruszania uczciwości akademickiej. Ta część pracy potwierdza kompetencje intelektualne Doktorantki, uzasadniając celowość Jej starań o awans akademicki.

Część druga rozprawy, zatytułowana *Założenia metodologiczne badań własnych* poświęcona jest uszczegółowieniu założeń metodologicznych rozprawy. Prezentuje przedmiot, cele i problematykę podjętych badań, zmienne i wskaźniki, metody, techniki i narzędzia badawcze zastosowane w autorskich eksploracjach empirycznych. Doktorantka opisała również wykorzystane w projekcie badawczym metody, narzędzia pomiarowe i grupę badawczą. Podjętej aktywności doświadczalnej Doktorantki przyświecały trzy cele: teoretyczno-poznawczy, metodologiczny i praktyczny.

Celem teoretyczno-poznawczym było ustalenie specyfiki postaw młodzieży akademickiej wobec naruszania uczciwości akademickiej. Celem praktycznym - wypracowanie wniosków wspomagających i optymalizujących studiowanie w warunkach zachowujących uczciwość akademicką. Natomiast celem metodologicznym badań było opracowanie narzędzi do badania postaw wobec naruszania uczciwości akademickiej. Główny problem badań został określony w formie pytania: *Jakie są zależności i uwarunkowania postaw studentów szkół wyższych wobec naruszania uczciwości akademickiej?*

Autorka sformułowała następujące problemy badawcze:

1. *Jaki jest poziom zależności pomiędzy poszczególnymi komponentami postaw wobec naruszania uczciwości akademickiej a czynnikami osobowościowymi, motywacyjnymi i religijnymi studentów szkół wyższych?*
2. *Jaka jest zależność pomiędzy postawami wobec naruszania uczciwości akademickiej a czynnikami społeczno-kulturowymi u studentów szkół wyższych?*
3. *Jakie czynniki warunkują i moderują postawy wobec naruszania uczciwości akademickiej?*

Sformułowano hipotezę główną zakładającą, że istnieje zależność pomiędzy psychospołecznym funkcjonowaniem studentów szkół wyższych a ich postawami wobec naruszania uczciwości akademickiej. Autorka ustaliła następujące, trzy hipotezy szczegółowe:

1. *Zakładam, że występuje zależność między wymiarami osobowości, czynnikami związanymi z motywacją i religijnością, a poszczególnymi komponentami postaw wobec naruszania uczciwości akademickiej.*
2. *Istnieje związek między wybranymi zmiennymi socjodemograficznymi i uwarunkowaniami sytuacyjnymi (czynnikami społeczno-kulturowymi) a postawami wobec naruszania uczciwości akademickiej.*
3. *Zakładam, że postawy wobec naruszania uczciwości akademickiej są uwarunkowane i moderowane przez różne czynniki.*

Ustalona hipoteza została szczegółowo uzasadniona w oparciu o wyniki przeprowadzonych badań w podjętym obszarze badawczym. Jedynym mankamentem może być ograniczona wiedza na temat wyników podobnych badań w obszarze uczciwości akademickiej prowadzonych poza Polską. Przytoczone na stronach 100-104 wyniki dotychczasowych badań w obszarze uczciwości akademickiej w niewielkim zakresie odnoszą się do zaprojektowanych przez Autorkę badań. Z drugiej strony, brak rodzimych i światowych opracowań może świadczyć o pionierskim przedsięwzięciu Pani magister Anny Englert-Bator, co jest niekwestionowanym atutem pracy. W przyjętym przez Doktorantkę modelu badawczym zostały uwzględnione zmienne niezależne, zmienne zależne i, co uważam za niezwykle istotne, zmienne niezależne pośredniczące (do których zaliczono zmienne społeczno-kulturowe). Należy podkreślić przejrzystość w prezentowaniu analizowanych zmiennych, szczególnie dzięki opracowanemu schematowi prezentującemu ten model (Rys. 11, Tab. 7, 8, 9).

W przeprowadzonych badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego wraz z techniką ankietowania. W ramach wskazanych technik wykorzystano siedem dostępnych narzędzi badawczych: Skalę Postaw wobec Naruszania Uczciwości Akademickiej własnego autorstwa (SPNA), Inwentarz Osobowości TCI-R (56), Work Preference Inventory WPI Teresy M. Amabile, Karla G. Hill, Beth Hennessy i Elizabeth M. Tighe, Inwentarz Motywacji Osiągnięć (LMI) Heinza Schulera, Georga C. Thorntona, Andreasa Frintrupa i Michaela Prochaskiego, Skalę Postaw Religijnych SRP Romualda Jaworskiego, a także kwestionariusz osobowy własnej konstrukcji.

Badania przeprowadzono w grupie 1008 studentów w roku akademickim 2018/2019 oraz 2019/2020. Eksploracje przeprowadzono na początku drugiego semestru, bezpośrednio po sesji egzaminacyjnej. Ostatecznie, pozyskano dane od 760 osób. Należy docenić, że przed przystąpieniem do właściwych badań, Autorka przeprowadziła badania pilotażowe. Ich celem była weryfikacja trafności i rzetelności opracowanego narzędzia – Skali Postaw Wobec Naruszania Uczciwości Akademickiej. Badania te przeprowadzono w roku akademickim 2017/2018 w grupie 245 studentów publicznych i niepublicznych uczelni w rejonie Podkarpacia. Przeprowadzone badanie pozwoliło na weryfikację opracowanego narzędzia w celu uznania jego rzetelności do celów badawczych.

Należy stwierdzić, że Autorski projekt badawczy został zaprojektowany i przeprowadzony starannie i logicznie, z uwzględnieniem wszystkich koniecznych elementów warunkujących prawidłowe postępowanie badawcze, prowadzące do realizacji założonych celów.

W części trzeciej *Analiza wyników badań własnych z zakresu postaw studentów wobec naruszania uczciwości akademickiej* Doktorantka przedstawiła interpretację uzyskanych wyników badań i dokonała weryfikacji postawionych hipotez. Należy zauważyć, że uzyskany materiał badawczy jest niezwykle obszerny. Pozwolił Autorce na rozpoznanie postaw studentów wobec naruszania uczciwości akademickiej. Określono również kierunek postaw i kierunek poszczególnych komponentów postawy wobec naruszania uczciwości akademickiej. Dokonano także analizy spójności komponentów. Ustalono determinanty społeczno - demograficzne, zaprezentowano analizy korelacyjne, moderacyjne i mediacyjne, pozwalające na wyodrębnienie czynników determinujących postawy wobec naruszania uczciwości akademickiej. Należy zaznaczyć, że materiał badawczy zaprezentowany jest przejrzysto i wieloaspektowo. Uwzględnia kolejno:

- 1) Pragmatyczną racjonalizację przypadków naruszania uczciwości akademickiej (komponent poznawczy postawy) a wymiary osobowości i czynniki związane z motywacją;
- 2) Autorefleksję moralną przypadków naruszania uczciwości akademickiej (komponent emocjonalny postawy) a wymiary osobowości i czynniki związane z motywacją;
- 3) Funkcjonowanie moralne w przypadkach naruszania uczciwości akademickiej (komponent behawioralny postawy) a wymiary osobowości i czynniki związane z motywacją;
- 4) Zmienne socjodemograficzne a postawy wobec naruszania uczciwości akademickiej;
- 5) Zaangażowanie studentów w nieuczciwe praktyki a postawy wobec naruszania uczciwości akademickiej;
- 6) Postawy studentów wobec naruszania uczciwości akademickiej w kontekście rozpowszechniania zjawiska nieuczciwości.

Uzyskane wyniki badań zostały wzmocnione analizami statystycznymi obejmującymi m.in. analizę moderacji, dokonane poprzez szereg analiz regresji. Wyniki badań, które przedstawiła Doktorantka nie tylko wzbogacają i aktualizują wiedzę o problemach uczciwości akademickiej, ale stanowią przysłowiową kopalnię, materiałów źródłowych, do których będą mogli sięgnąć także inni wykładowcy, osoby odpowiedzialne w uczelni za proces kształcenia, badacze zainteresowani zjawiskiem uczciwości akademickiej, a także sami studenci. Wnioski płynące z badań są poparte zarówno literaturą przedmiotu, jak i własnymi doświadczeniami praktycznymi. Z pewnością interpretacje występujących tendencji w obszarze analizowanych

zmiennych i ich praktyczne aplikacje mogą być zawsze bardziej rozbudowane i pogłębione, te przedstawione przez Autorkę, w kontekście przyjętych przez Nią założeń teoretycznych i metodologicznych, są wystarczające.

Podsumowanie rezultatów badawczych zawiera rozdział czwarty w części trzeciej *Dyskusja wyników, wnioski i refleksje*. W tej części pracy zostały przedstawione syntetyczne odpowiedzi na sformułowane problemy badawcze, wysunięte zostały także ważne dla praktyki akademickiej wnioski. Autorka wykazała:

- 1) Istnienie zależności pomiędzy poszczególnymi komponentami postawy wobec naruszania uczciwości a czynnikami osobowościowymi, takimi jak charakter i temperament. Dyskusyjny i konieczny do szczegółowego wyjaśnienia jest wniosek prezentujący związek pomiędzy wyższym poziomem wiedzy na temat przejawów i sposobów na oszukiwanie oraz neutralizujących przekonań a złamaniem uczciwości akademickiej (s. 297).
- 2) Istnienie związku między wybranymi zmiennymi socjodemograficznymi i uwarunkowaniami sytuacyjnymi (wymiarom społeczno-kulturowym) a postawą wobec naruszania uczciwości akademickiej, zarówno w zakresie ogólnego wskaźnika postawy, jak i poszczególnych komponentów. M.in. starsi studenci - mężczyźni częściej podejmują się nieuczciwych praktyk w procesie uczenia się.
- 3) Postawy wobec naruszania uczciwości akademickiej są uwarunkowane i moderowane przez inne czynniki. Wyniki postaw wobec naruszenia uczciwości okazały się różne w zależności od płci, roku studiów i poziomu ocen. Te zależności były modyfikowane przez wiele innych czynników osobowościowych, tj. poziom zależności od nagrody, transcendentności, wytrwałości, kooperacji, zapału do nauki, zadowolenia.

Uzyskane przez Autorkę wyniki jednoznacznie wskazują na rolę czynników osobowościowych, motywacyjnych, religijnych i społeczno-kulturowych w powstawaniu postaw wobec naruszania uczciwości akademickiej. W ich kontekście Autorka podjęła refleksję i próbę wyciągnięcia wniosków. Między innymi zwróciła uwagę na konieczność budowania wśród studentów świadomości uczciwości akademickiej. Postuluje m.in. konieczność: informowania studentów o polityce uczelni i znaczeniu uczciwości akademickiej, omawianie ze studentami istotnych kwestii związanych z uczciwością, przypominanie o zasadach uczciwości przed egzaminem itp. (ss.304-305). Postuluje również wprowadzenie edukacji etycznej do programu studiów w wyższych uczelniach (s. 304). Odwołując się do teorii

planowanego zachowania zaleca modyfikowanie sytuacjami edukacyjnymi w kierunku pozbawienia ich przestrzeni dla nieuczciwych praktyk. Pracę kończy próba wskazań aplikacyjnych uzyskanych wyników badań, które odnoszone są zarówno do wiedzy teoretycznej, jak i stanowią rezultat dokonanych analiz empirycznych. Z pewnością warstwa aplikacyjna pracy mogłaby być bardziej rozbudowana, gdyż przeprowadzona analiza z próbą interpretacji na to pozwala, jednak niewątpliwie rekomendacje praktyczne osadzone są przynajmniej częściowo w dokonanych przez Doktorantkę eksploracjach badawczych. Ponadto, wnioski dla praktyki akademickiej są rozproszone. Znajdujemy je częściowo w czwartym rozdziale i w *Zakończeniu* dysertacji. Uważam, że można byłoby je lepiej wyeksponować i rozwinąć.

Mimo powyższych uwag, należy zaznaczyć, że analizy prowadzone są konsekwentnie, prezentacja wyników badań jest spójna z założeniami metodologicznymi, wnioskowanie i wstępne interpretacje prawidłowe, świadczące o panowaniu nad bogatym i złożonym materiałem empirycznym, a także o umiejętności odnoszenia go do przyjętych założeń teoretycznych. Należy podkreślić, że propozycje Doktorantki wpisują się we współczesne dyskusje poświęcone kwestiom etycznym w środowisku akademickim. Toteż za szczególnie wartościowe uznaję zaprezentowane przez Doktorantkę pragmatyczne propozycje w obszarze pracy akademickiej. Oczekiwałamby jednak od Doktorantki zaprezentowania we wnioskach również krytycznej refleksji aktualnego systemu kształcenia w uczelniach wyższych, a także doprecyzowania i rozwinięcia przedstawionych kwestii. Całkowicie została pominięta rola samych studentów, samorządu studenckiego w budowaniu uczciwości akademickiej. Przedstawione ogólne konkluzje pozostawiają pewien niedosyt.

Podsumowując, mimo przedstawionych uwag, mogę z przekonaniem stwierdzić, że Pani mgr Anna Englert-Bator wykazała się w swojej dysertacji doktorskiej umiejętnością stawiania oryginalnych pytań badawczych z zakresu pedagogiki, wiedzą i zdolnościami analitycznymi pozwalającymi na udzielanie odpowiedzi na postawione problemy badawcze. Szczególną wartość recenzowanej pracy upatruję w trzech elementach:

- 1) wzbogaca istniejący stan wiedzy dotyczący zjawiska uczciwości akademickiej wśród studentów;
- 2) dowodzi użyteczności naukowych typologii i charakterystyk postaw społecznych;

3) dostarcza ważnych wniosków dla praktyki akademickiej, ze szczególnym uwzględnieniem działań o charakterze wspierającym uczciwość akademicką wśród studentów.

Stwierdzam, iż **rozprawa w pełni spełnia kryteria dotyczące nadania stopnia doktora w zakresie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika**. Spełnia także wymogi wynikające z art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003r. (Dz.U. 2014, poz. 1852).

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty **wnoszę do Rady Instytutu Pedagogiki, Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o dopuszczenie mgr Anny Englert-Bator do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Warszawa, 18.11.2021 r.

